

ŞİRVANLI FATİH EFENDİ'NİN 1828-1829 OSMANLI-RUS SAVAŞI İLE İLGİLİ HATIRALARI

Dr. İbrahim AYKUN*

1821 yılında başlayan Mora isyanı kısa sürede gelişmiş, büyük devletlerin soruna menfaatleri gereği karışmaları, isyanı kısa sürede bir iç sorun olmaktan çıkarmış, devletler arası bir boyuta taşınmıştır. İngiltere ve Rusya bağımsız bir Yunanistan devletinin kurulması yolunda ilk adım olan 4 nisan 1827 tarihli Saint-Petersburg protokolünü imzalamışlardır. Daha sonra Fransa da bu protokole katılacağını bildirmiş ve aralarında 6 Temmuz 1827 tarihli Londra Andlaşmasını imzalamışlardır. Bu andlaşmanın hükümlerinin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemesi üzerine Navarin'de demirli bulunan Osmanlı-Mısır donanmasını imha etmişlerdi. Bundan sonra gelişen olaylar yeni bir Osmanlı-Rus savaşının çıkmasına sebep olmuştu.

Osmanlı Devleti ile Rusya hem Avrupa hem de Asya kıtasında sınır komşusuydular. Dolayısıyla savaş iki cephede yapılmıştı. Asya cephesinde 1828 yılında Kars, Ahılkelek ve Ahıska, Ardahan, Bayezit Rusların eline geçmişti.

1829 yılı baharında Ruslar tekrar harekete geçtiler, Millidüz ve Zivin'de yapılan küçük muharebelerden sonra Hasankale'ye geldiler. Rus generali Paskeviç¹, burada ele geçirdiği esirlere iyi davranmış, onlara birtakım hediyeler ile salıvererek Erzurum'a göndermişti. Bunlar Erzurum'da Rusların halka iyi davrandıkları şeklinde Ruslar lehine propaganda yapmışlardır. Rus ilerleyişini durdurmak için toplanılan 40-50 bin kişilik bir ordu düşmanla doğru dürtüst bir mücadele yapmadan dağılmışlardır. Osmanlı askerinin büyük bir kısma grup grup kaçıyorlardı. Tabii ki bu askerlerin kaçış yolları Erzurum'dan geçiyordu ve halk da bunları görüyordu. Zaten halktan önemli bir kısmı da eşyalarını bulabildikleri arabalara yükleyerek Anadolu'nun iç kısımlarına doğru göçmüşlerdi. Kalan halkta da şahit oldukları bu olaylar neticesinde bir ümitsizlik meydana gelmişti. Osmanlı Devletinin en büyük doğu şehirlerinden biri olan ve stratejik öneme haiz Erzurum şehrini kara günler bekliyordu. Hem Hasankale'den hediyelerle birlikte gönderilen esirlerin olumsuz propagandaları hem de askerlerin grup grup kaçmaları zaten

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Rus Generali Paskeviç, 19 mayıs 1782'de Poltova'da doğmuş, 1813'te tümgeneralliğe yükselmiş, başarılarından dolayı kısa sürede Çar ı. Nicola'nın en gözde komutanlarından birisi olmuştur. 1825'te Kafkas ordusunun başına getirilen Paskeviç, Erivan'ı ele geçirmiştir. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında Kars ve Erzurum gibi Osmanlı Devletinin önemli doğu şehirlerini almıştır. 1831'de Polonya ayaklanmasını bastırmakla görevli kuvvetlerin komutanlığına getirilmiştir. Daha pek çok başarıya imza atan Paskeviç 1 Şubat 1856'da Varşova'da ölmüştür. La Grande Encycloédie, c. XXVI, s. 47; Meydan Larousse c.9, s.925.

esirlerin olumsuz propagandaları hem de askerlerin grup grup kaçmaları zaten moral olarak çökmüş olan Erzurum halkında, Ruslara karşı konulamayacağı düşüncesi doğurmuştu. Neticede bir heyet oluşturularak Topdağı'na kadar gidilmiş, şehrin anahtarları Ruslara teslim edilmişti².

Ruslar Erzurum'dan sonra Bayburt üzerine yöneldiler. Bayburt'un yaşadığı acılı günleri, güzel Bayburt'unun düşman eline geçmesine çok üzülen Bayburtlu Zihni "Hart Destanı"³ adıyla günümüze kadar canlı bir şekilde gelmesini sağlamıştır.

Bayburt ve Hart ovasında mücadeleler yapılmış, bu sırada Edirne Antlaşmasının yapılması üzerine Ruslar geri çekilmişlerdi.

Rusların Bayburt'ta buldukları sırada Fatih Efendi⁴ isimli Erzurum'da sözü geçen birisi ön plana çıkmış ve Ruslar ile barış görüşmesi için gönderilmişti. Fatih Efendi'nin hayat hikayesi hakkında pek bilgi yoktur. İncelediğimiz belgelerde Dağıstan ile Tiflis arasında bulunan "İnce" isimli yerde doğduğu ve Erzurum Mübaya'acılığı görevinde bulunduğundan başka bilgi verilmemektedir⁴. Fatin Efendi'nin "Hatimetü'l-Eşar" isimli eserinde tahsilini İstanbul'da yaptığı, Divan-ı Hümayun şakirdanı arasına girerek, hâcelik rutbesini aldığı kısa bilgisi vardır⁵. Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmanî, isimli biyografi eserinde de "Şirvanlıdır, Dersaadet'e gelip, Divan-ı Hümayun kalemine duhul edip, sonra Mısır'a giddi. 1250'de fevt oldu, şairdir" kaydı vardır⁶.

Fatih Efendi hem Erzurum'da yaşanan olaylar hem de barış görevi ile ilgili bir yazı kaleme almıştı⁷. Fatih Efendi bu yazısında Osmanlı-Rus savaşının 1829 yılı olayları ile ilgili ayrıntılı bilgi verir ki, olayların görgü şahidi olması bakımından bu bilgiler çok önemlidir.

² Rusların Erzurum'a girdiği gün Poltova savaşının yıldönümü idi. Rus ordusuyla Erzurum'a gelen ünlü Rus şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, Erzurum Yolculuğu isimli eserinde şu şekilde anlatmaktadır. "Alaylarımız Erzurum üzerine yürüdü. Ve 27 Haziran (Temmuz) 1829'da Poltova savaşının yıl dönümünde, akşam saat altıda, Rus bayrağı Erzurum Kalesinde dalgalanıyordu", A. S. Puşkin, Erzurum Yolculuğu (Çev.A. Behramoğlu), İst. 1982. S. 48.

³ Hart destanı için bkz. Saim Sakaoğlu, Bayburtlu Zihni, İst. 1988. S. 110-115. Hart Destanı, 1828-1829 Osmanlı Rus-Savaşındaki olayları anlatması bakımından, Erzurum eski müftülerinden Natikî mahlasıyla şiirler yazan Ahmed Dursun Efendi'nin "Der mersiye-i Zabt-ı Erzurum sane-Allahu Ani'l-umum" adlı mersiyesinin devamı şeklindedir. "Der mersiye-i Zabt-ı Erzurum sane-Allahu Ani'l-umum", için bkz. Fahrettin Kırzioğlu, 1855 Kars Zaferi, İst. 1955, s. 25-32.

⁴ BOA. Hatt-ı Hümayun Tasnifi (BOA. HH) Nr. 43240-D; 43240-I, 43240-E.

⁵ Davut Fatin, Hatimetü'l-Eş'ar, İst. 1271, s. 319.

⁶ Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî IV, İst. s.4.

⁷ Fatih Efendi'nin bu yazısının tamamı Mehmed Arif Efendi tarafından "Rusya İle 1244 ve 1245 Senelerinde Vuku'bulan Harbe Dair Bir Vesika" adıyla , Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası (TOEM) 14. Sayısının 882-904 sayfaları arasında yayınlanmıştır.

Fatih Efendi'nin verdiği bilgiye göre Ruslar Soğanlı Dağı civarında buldukları sırada, Erzurum Valisi Salih Paşa⁸, bizzat ordunun başında düşmanı karşılamak istemişti. Ancak ayandan Ömer Ağa ve Hayrettin Ağa'nın içerisinde buldukları bir grup ise valinin şehirde kalması taraftarı idiler. Fatih Efendi de aynı düşüncede idi. Neticede Salih Paşa Hasankale'ye oradan da Zivin'e gitmişti⁹.

Hünkardüzü'nden Köroğlu Kalesi'ne gelen Sivas Valisi Hakkı Paşa'nın komutasındaki ordu daha düşmanla ilk karşılaşmada dağılmıştı. Bundan sonra Salih Paşa Erzurum'a dönmüştü¹⁰. Salih Paşa'nın Erzurum'a dönmesinden sonra Fatih Efendi'nin de katıldığı bir toplantı yapılmıştı. Toplantıda Fatih Efendi, Salih Paşa'ya komutası altındaki askerlerin dağılmasına gayret etmesini, kendilerinin de bu konuda valiye yardımcı olacaklarını söylemişti.

Salih Paşa da komutanların bazılarını hediyeler vererek Topdağı ve Kiremitlidağı taraflarını korumak için göndermişse de hepsi daha sabahleyin kaçmışlardı. Bundan sonra Hacı-Kadri-zâde Osman Paşa'nın¹¹ evinde ve valilikte toplantılar yapılmıştı.

Ruslar Erzurum'un doğusundaki Deveboynu'na gelmişler ve âdet olduğu üzere halka hitaben mektup göndermişlerdi. Bunun üzerine şehrin teslimine karar verilmişti. Teslim şartlarını görüşmek için gönderilecek heyette Fatih Efendi'nin de bulunması istenilmişse de Fatih Efendi "*Mahzur-ı Şer' bulunmadıkca suret-i teslimiyete cevaz verilmez. İbtidâ küffar ile kıtale himmet eylesünler. Eğer mağlubiyet nümâyan olursa yine merdane musâleha olunarak meram üzere her bir husus icra olunur ve illâ mutlak niyetleri teslim ise bizim bulunmamız icab etmez*"¹² demişti

Bundan sonraki gelişmeler şöyle olmuştu.

Bayburt'un işgal edileceği haberi Ser-Asker Hazinesâr-zâde Osman Paşa'ya haber verildiği anda hemen komutası altında bulunan askerle gece saat üç sularında Çarhacı Hasan Paşa'nın¹³ yanına gelmişti. Esad Paşa, Yahya Paşa ve

⁸ Eğinlidir. Tokat Voyvodalığı, Kandıye Defterdarlığı, Edirne Valiliği, Maden-i Hümayun Eminliği ve Diyarbakır Valiliği gibi önemli görevlerde bulunduktan sonra 1829'da Galip Paşa'nın yerine Erzurum Valiliğine atanmıştır. Erzurum'un Ruslara tesliminden sonra esir olarak Tiflis'e gönderilmiştir. Daha sonra Boğaz Muhafızı olduysa da bir süre sonra azledilmiş, 1833'te de ölmüştür. Mezarı Bayezid Camii haziresindedir. Mehmed Süreyya SO, III, İst. 1311, s. 215.

⁹ Mehmed Arif, Rusya Harbine Dair Vesika, s. 889.

¹⁰ Salih Paşa Erzurum'a döndükten sonra değerli eşyalarını Maden tarafına göndermişti. Bunun üzerine halk "Sizler bu kadar askerle döğüşmeyüb firar ettiniz. Şimdi de buradan sebat etmeyüb savuşub ırz ve malınızı göz göre göre gavura teslim edeceksiniz" demişlerdi. BOA. HH. Nr. 37241-H.

¹¹ Hacı Kadri-zâde Osman Paşa, Erzurum'un yerli ailelerinden birine mensubdu. Galip Paşa'nın azledilmesinden sonra Erzurum valiliğine tayin edilmesi düşünülmüşse de daha sonra vazgeçilmişti. BOA. HH. Nr. 43175.

¹² Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, s. 890.

¹³ Çeçen-zade Hasan Paşa'dır Bayezid mutasarrıflığı, kars Muhafızlığı, Trabzon Valiliği, Anapa Muhafızlığı görevlerined bulunmuştur. 1829'de şark Seraskerliğine atanmıştır.

Mirmirandan Hasan Paşa da oraya gelmişlerdi. Fatih Efendi Hasan Paşa'ya hitaben *"Nusret ve galebede killet ve kesrete bakılmaz. Mevcud maiyyet olan askerimizle bir miktar cenk ve cidâle mübâderet etmek mümkün müdür?"* diye sormuş, Hasan Paşa da *"Ben nefsimden gayriye kefil değilim. Behemehâl sabaha kadar bu askerın mecmu'u firar eder"*¹⁴ cevabını vermişti.

Bu konuşmalar yapılırken içeri giren askerın birisi askerlerin grup grup kaçtıklarını haber vermesi üzerine askerlere ve zabıtlere yarın Ruslara elçi gideceğinin duyurulması tenbih edilmişti. Bu da bir fayda vermemiş, askerlerden bir kısmı yine kaçmışlardı.

Fatih efendi Esad Paşa'ya *"Beyne'n-nâs musâleha haberi şâyi' olduğu ma'lum ve askerimizin dahi killet ve adem-i sebâtı meczum olduğundan başka, musâleha maddesi iş'ar olunmadığı halde düşmanın sem'ine vasil olur ise nakz-ı ahd etdinizdiyerek tarafımıza isnâd-ı töhmet eyleyüb, ibrâz-ı hoşunet etmesi mülâhazadan ba"ıd değildir"*¹⁵ demişti. Bundan sonra Esad Paşa, Osman Paşa'ya Fatih Efendi'nin tedbirinin yerinde olduğunu belirtmiş, barış haberinin yazılmasına karar verilmişti. Fatih Efendi, kendisine yapılan ısrarlar karşısında elçi olarak gitmeyi kabul etmişti.

Fatih Efendi'nin Bayburd'a doğru yola çıktığında Hasan Paşa *"Fatih Efendi ile Rusyalunun adâvet-i kadimesi vardır. Efendi-i merkumu ya top ağzına koyub atarlar veyahud Sibire gönderüb bây-ı hâl üzerimize hücum ederler"*¹⁶ demişti.

Bayburd'a geldikten sonra gerekli işlemler yapılmış ve daha sonra Paskeviç ile görüşmüş, Paskeviç'e hitaben yazılan yazıyı kendisine vermişti. Fatih Efendi ile Paskeviç arasında şöyle bir konuşma geçmişti:

Paskeviç

— *"Ben bu kaimeye i'timad edemem*

Fatih Efendi

— *Zuhur-ı debdebe-i şevket-i Osmaniyeden bu ana kadar hile ve huda"ayı mutazammın olarak dost ve düşmana vükâla-yı saltanat-ı seniyye tarafından bir keyfiyet-i nâ-sezâ mazbut harita-i düvel olmamıştır.*

Paskeviç

Daha sonra azledilerek Tokat'a sürülmüş ve burada ölmüştür. Mehmed Süreyya, SO II, s. 168. Mezarı Meydan Camii avlusunda iken sonradan kaldırılmıştır. Mezar Taşı Tokat müzesindedir..H. Turgut Cinlioğlu, Osmanlılar Zamanında Tokat, Üçüncü Kısım, Tokat 1951, s. 157.

¹⁴ Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, s. 891.

¹⁵ Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, s. 891.

¹⁶ Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, s. 892.

— *Galiba serasker Paşa hazretleri yeni ser-asker oldum, Devlet-i Aliyyeye bir hizmet beğendireyim deyü musûleha emrini ketm ve ihfâ eylemiş*¹⁷.

Fatih Efendi

— *Bu sene-i mübâreke de iki mâh zarfında Balahor karyesi gavgası ve Hart ve Acara ve müteakiben Çürüksu muhârebeleri ve Gümüşhâne'den Rusya askerinin firarı sipahsalarımıza bâis-i tahsin olacak hizmet olduğu huveydadır.*

Paskeviç

— *Asker-i mesfuru ben gerüye aldım. Ben bu kaimenin hâvi olduğu meale itimad edemem. Efendi cevabın nedir?.*

Fatih efendi

— *Eğerki adem-i i'timaddan garaz asâkir-i islamiyenin bağdeten hücumu hatıra gelür ise bu suret hatır hah-ı sipahsalarımız olsaydı ben dahi cüz'-i tahsil-i vukûf edüb hilaf-ı irtikab ederek nefsimi mehlekeye ilkâ etmez idim. Saniyen vorası huda'a ve desise olan hususa hademe-i Devlet-i Aliyye'ye me'mur kılınmaz.*

Paskeviç

— *Bu hususu yakın billürsin ki bu gece benim askerimin nısfını huda'a ile telef etseniz yine sana ikramdan gayri mu'amele olunmaz"*

Bundan sonra Fatih Efendi Ser-Asker Osman Paşa'nın şu sözünü söyledi

— *Dünki yevm-i Cuma saat üçde devletimiz Devlet-i Aliyye tarafından akd-ı musûleha haberi geldiğini Graf dostumuza ilan eylemek lâzime-i ferman-ı berânun olmağla itimad etmedikleri halde Devlet-i Aliyye yi tekellüfe düşürmeyerek bi'n-nefs kendim bu sene Rusyalu ile akall-i kalil yirmi def'a muhareye müheyya ve amâde olduğumu yakın bilsünler ve canları isterse ale's-sabah gelsünler. Mevlâ kerimdir ve nâsirdir.*¹⁸

¹⁷ Bu gürüşmeler yapıldığı sırada Edirne Andlaşması imzalanmıştı. Barış yapıldığı haberini getiren Rus subay Trabzon'da karaya çıkartılmadığı için, doğu cephesinde ateşkes ancak 10 Ekim'de yapılmıştı. Adophus Slade, Kaptan Paşa (Çev. Osman Öndeş), İst. 1976. S. 259-259.

¹⁸ Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, s. 892-893.

Paskeviç Ser-Asker Osman Paşa'nın bu sebatkâr sözlerinin antlaşmanın yapıldığına delil olduğunu söyleyerek, General Olenkalı¹⁹ ile birlikte yarın Osman Paşa'ya göndereceğini söylemişti. Paskeviç Fatih Efendi'ye, geri dönmedikçe hareketine devam edeceğini ve yarın sabah ulaşacağı Sinor ve Balahor'dan dönmeyeceğini belirtmişti. Fatih Efendi de gideceği bu yerlerde gerçekte buralarda Osmanlı askeri olmadığı halde, çok sayıda asker bulunduğunu yalanını söyleyerek Paskeviç'i bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışmıştı.

Bu arada Bayburt Paskeviç tarafından tahrip edilmişti. Çıkan yangınların söndürülmesinden sonra, ertesi gün şehitlerin cenazeleri kaldırılmıştı. Paskeviç, cenazelerin kaldırılması için Fatih Efendi'ye 50 Macar altını göndermişti. Fatih Efendi bu paraların tümünü geri göndermeyi düşünmüşse de bunun yanlış anlaşılması olasılığına karşın 7 adedini almış gerisini, cenazelerin defin masraflarının ser-askerlik tarafından verildiğini belirterek iade etmişti.

Fatih Efendi, Paskeviç'in Bayburt'u tahrip etme nedenini de öğrenme fırsatı bulmuştu. Bayburt'un tahribine sebep, Hasan Paşa'nın Van Mutasarrıfına yazdığı mektuptaki ifadeler idi. Hasan Paşa mektubunda, Paskeviç'in ordusunu bozduğunu, Kelkid'e sürdüğünü ve oradan da Bayburt'a kaçırıldığını, çok sayıda asker ile Erzurum üzerine gittiği şeklinde ifadeler kullanmıştı.

Ertesi günü Fatih Efendi'yi konağına çağırılan Paskeviç, General Olenkalı ile birlikte Osmanlı ordugâhına göndermişti.

Bu sırada Tayyibi Efendi²⁰ altın ve gümüşün azlığı bahanesiyle Gümüşhâne'de bekliyordu. Andlaşma yapıldığı haberinin gelmesinden sonra orduya gelmişti. Olenkalı sohbetinde Paskeviç ile Fatih Efendi arasında iki ay süreli mütareke yapıldığını söylemesi üzerine Hasan Paşa "*Güzel olmuş. Zira bizim de üzerinize gelmeğe liyakat ve kudretimiz yoğudu*"²¹ demişti.

Ertesi günü Olenkalı ile Fatih Efendi tekrar Rus ordugâhına gitmişlerdi. Burada Paskeviç, Rus ordusunun Erzurum'u boşaltmasına kadar Erzincan, Kelkit, Şiran ve Bayburt kazalarının kendilerinde kalmasını istemişti.

Paskeviç Sinor sahrasından Bayburt'a dönmüş, bir gece kaldıktan sonra sabahleyin Erzurum tarafına doğru yola çıkmıştı. Yolda Osmanlı esirlerinin serbest

¹⁹ Olenkalı aslen İstanbul Rumlarından idi. 1245'da İstanbul'dan kaçmıştı. BOA. HH, Nr, 43240-C.

²⁰ Tayyibi Efendi, İran ile ittifak yapmak için gizli görevle Erzurum'a gönderilmişti. Burada üst düzey yetkililerle görüştüktan sonra duruma göre İran'a gitmesi talimatı verilmişti. Burada yapılan görüşmeden sonra Rus ordusunda çok sayıda İran askerinin bulunduğu hatta bir hanın da esir alındığı haberi üzerine İran'a gitmekten vazgeçmiş Şark seraskerliği hizmetinde görevlendirilmişti. BOA. HH. Nr. 37241-L; 43203-C. Talimat için bkz. Ahmet Lütfi, tarih-i Lütfi II, s. 22-23; Akif Paşa, Muharrerat-ı Hususiye-i Akif Paşa, İst. 1301, s. 39-52.

²¹ Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, s. 897.

birakılması istenildiğinde Tiflis'e dönünce izin vereceğini söylemiş daha sonra da serbest bırakılmışlardı²².

Erzurum'a gelindiğinde Erzincan, Kelkit, Şiran ve Bayburt'un terkedilmesi söz konusu olmuş, Fatih Efendi buraların boşaltılması konusunda Paskeviç'i ikna etmişti.

Paskeviç Fatih Efendi'ye boşaltıncaya kadar Erzurum veya Tiflis'ten hangisinde kalmak istediğini sormuştu. Fatih Efendi de bunun ancak Osmanlı Devletinin uygun görmesi halinde mümkün olacağını söylemişti. Bunun üzerine Paskeviç, Ser-askere bazı hediyeler²³ ile birlikte Fatih Efendi'ye de izin verilmesi isteyen bir yazı göndermişti.

Paskeviç kış mevsimi nedeniyle Erzurum'un boşaltılmasının daha sonraya bırakılacağı, Posof, Oltu, Göle, Narman, Tortum, İspir, Bayburt kazaları ile Muş eyaletinin tasdik-nâmelerin mübadele haberi geldikten sonra hemen gerçekleştirileceğini söylemişti.

Fatih Efendi'nin getirdiği senet onaylanmamıştı²⁴. Ne Fatih Efendi ne de bir başkası Paskeviç'in yanına gönderilmediği için o da top ve mühimmatı Tiflis'e göndermiş ve miri ambarlarını yıkıma uğratmıştı.

Fatih efendi bahsedilen yazısında Erzurum kalesi hakkında da bilgi vermektedir. Paskeviç bir ziyafet düzenlemiş, bu ziyafete Fatih Efendi'yi de davet etmişti. Paskeviç tercümana "*Erzurum'da bina eylediğim kal'ayı Fatih Efendi seyr etmiş mi?*" diye sormuş, o da "*hayır seyretmedi*" cevabını vermişti. Paskeviç, Fatih Efendi'nin kaleyi gezdirilmesini istemesi üzerine Fatih Efendi "*Ben hademe-i Devlet-i Aliyyeden olduğum hasebiyle seyr ve temaşa eylediğim kal'anın Devlet-i Aliyye tarafına verilmesi icab eder. Bu suretle razı olunur ise temaşa ederim, ve illa iktizâ etmez*".

Tercüman bu sözü Paskeviç'e aktardığında "*bir def'a seyr eylesünle, ba"dehu cevabını veririm*" demişti. Yemekten sonra Fatih Efendi kaleyi gezmeye gitmişti²⁵.

Fatih Efendi'nin kale hakkındaki izlenimleri şu şekilde idi:

" Fi'l-vâki kal'a-i mezbure metin ve müstahkem bir kal'a olmuş. Zira Erzurum'un kal'a-i kadimesinden etraf ve havalisi hane ve dekâkinden ibaret olduğundan başka cânib-i şarkide Topdağı ve garbiye ma'il Kiremidli Dağı

²² Serbest bırakılan esirler şunlardı. Erzurum eski valisi Salih Paşa, Kars Eski Muhafızı Osman Paşa, Bayezit Mukasarırfı Behlül Paşa, Çıldır Mutasarrıfı Ahmed Paşa, eski Anapa Kaymakamı Abdullah Paşa, eski şark Defterdârı Nazif Efendi. BOA. HH. Nr. 43195.

²³ Paskeviç hediyeleri Kaptan Knez Kodaşof ile göndermişti. BOA. HH. Nr. 43240-H.

²⁴ Fatih Efendi, Kaptan Knez Kodaşof ile yedi maddelik bir senet getirmişti. Bu senet onaylanmamıştı. Daha önce de belirttiğimiz gibi Fatih Efendi'nin Tiflis yakınlarında bir yerde doğması, kardeşinin Paskeviç'in ordusunda komutan olarak bulunması, kendisine şüphe ile bakılmasına yol açmıştı.

²⁵ Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, S. 900.

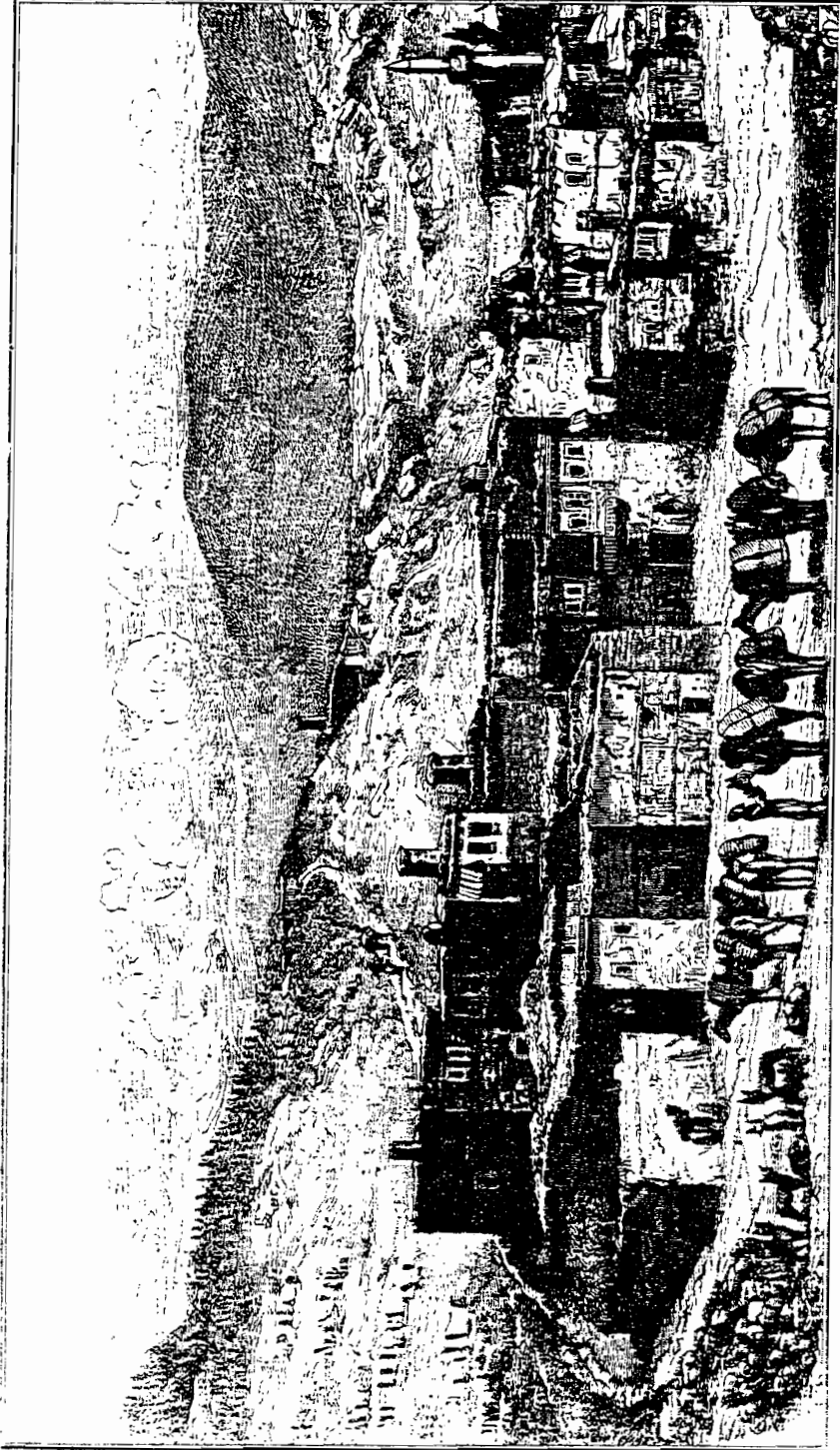
dedikleri dağlar şehri-i mezkurum kurbunda vaki' olmağla ihâtası emri-i müşkil olmağın şehri-i mezkuru düşmandan muhafaza eylemek altmış bin askere muhtaç idi. Elyevm Rusya'nın bina eyledikleri kal'ayı iç kal'a dıvarından bed' edüb Boyahane mahallesinden alub, yıkdığı yetmiş dört hanenin mahallinden ve Bakırcı Cami'i Şerifinin karşusundan dıvar ve beden çeküb eski kal'a dıvarına bitişdirüb, kal'a-yı kadimeyi terk edüb kapublarını ve ba'zı mahallerini yıkub fakat Gürcü kapusu ibkâ olunub, bir kapu dahi kendüleri canib-i garbiye küşad eylemişler. Ve'l-hâsıl bu kal'a üçbin ademle muhafaza olunur. Zikr olunan dağlardan ve sair mahallerden derûnuna top ve humbara isabet etmez"²⁶.

Fatih Efendi Paskeviç tarafından Erzurum'un idareciliğine getirilen Pankratiyef'in verdiği ziyafete de katılmıştı. Pankratiyef, Hasan Paşa'nın, Emin Paşa'nın, Hatun-zâde Mustafa Paşa'nın ve Çıldır mutasarrıfı Ahmet Paşa'nın sınırda bulunmalarının uygun olmayacağını, bunların iki devlet arasında varılan karara uymadıklarını, fesada sebep olabileceklerini söylemişti. Fatih Efendi de bir devletin. bir başka devletin iç işlerine karışmasının doğru olmayacağını belirtmişti²⁷.

Fatih Efendi 1828-1829 Osmanlı Rus savaşı ile ilgili ayrıntılı bilgi veren bu yazısında Dağıstan ve İran'ın durumları hakkında da bilgiler vermektedir.

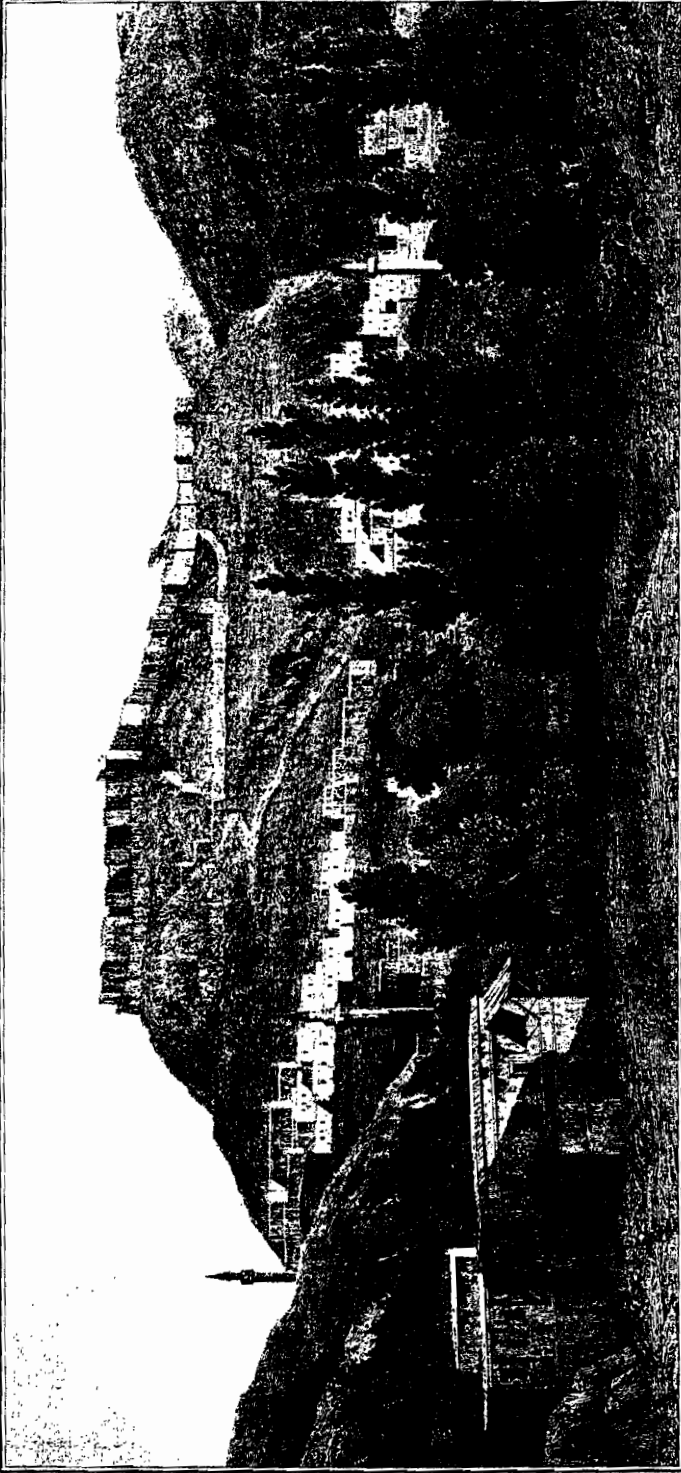
²⁶ Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, S. 900.

²⁷ Mehmed Arif, Rusya Harbine dair Vesika, S. 901.

XIX. Yüzyılda Bayburt'tan bir görünüm.

(Charles Texier, Description de L'Arménie, La Perse et Mésopotamie, Paris 1842. Levha 2)

XIX. Yüzyılda Bayburt ve Kalesinden Bir Görünüm
(Charles Texier, Description de L'arménie, La Perse et La Mésopotamie, Paris 1842 Levha 3)